

*Чумак Ю.О.,
Національний університет "Острозька академія"*

КОНЦЕПТ ШЛЯХ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

На межі тисячоліть лінгвістична антропоцентрична парадигма збагатилася новими напрямками. До них, зокрема, належить когнітивна лінгвістика, яка підносить на новий щабель наукового пізнання успадковану від логіки, філософії, психології та попередніх етапів розвитку мовознавства проблему зв'язків між мовою та мисленням. У центрі пріоритетних досліджень представників когнітивної лінгвістики залишаються важливі проблеми, що вже стали традиційними для мовознавства: структура мовної свідомості, форми репрезентації знань, співвідношення логічної, мовної та концептуальної картин світу, картина світу та модель світу [4:58]. Разом із тим на перший план мовознавчого пошуку в останні десятиліття висуваються когнітивна семантика, когнітивні катего-

рії, когнітивна парадигма, когнітивні стратегії, когнітивні моделі. Центральне місце в сучасній парадигмі когнітивної лінгвістики посідають концепт і концептосфера – лінгвоментальні феномени, осмисленню яких присвячено праці цілої низки учених. Однак, найбільша увага в дослідженнях надається саме концепту. Нині активно ведуться дослідження як окремих концептів – “доля”, “сумління”, “совість” (Т.В. Радзівеська), “кохання”, “щастя” (С.Г. Воркачов), “обов’язок” (Т.В. Булигіна, О.Д. Шмельов, А.Д. Кошелєв), “істина” (В.А. Лукін), “простір” (О. Забуранна), “дорога” (О.О. Іпполітов) тощо – так і цілісних конгломератів концептів – концептосфер. За спостереженнями вчених, існують типові концепти, виразно представлені в усіх мовах і культурах; поряд із ними в кожній культурно-мовній традиції наявні специфічні концепти або концепти зі специфічними складниками, зокрема “душа” (А. Вежбицька, Ю.С. Степанов), “совість” (Ю.Д. Апресян), “воля” (О.Д. Шмельов). Одне з ключових місць серед таких концептів займає концепт “шлях”. Концепт “шлях” – це культурно маркований вербалізований смисл, який представляється у плані вираження цілою низкою мовних реалізацій, які утворюють відповідну лексико-семантичну і когнітивну структури. Останній реалізується за допомогою ментальної моделі фрейма як ієрархічно впорядкованої репрезентації певної ситуації довкілля, що представляє концепт “шлях”. Національну специфіку концептів унаочнюють фрейми. Фрейм – одиниця знань, яка організована навколо концепта і містить у собі дані про суттєве, типове і можливе для цього концепта в рамках певної культури [1:56; 3:89]; структура даних для представлення стереотипної ситуації [6:14]. Фрейм – це модель культурно зумовленого, канонізованого знання, яке є загальним хоча б для частини суспільства [1:63]. Фрейм складається з вершини (теми), слотів або терміналів, які заповнюються пропозиціями. Основною одиницею збереження інформації є пропозиція [2:162; 5:188; 6:163;]. Фрейми – це блоки знання, які стоять за значеннями слів і забезпечують їх розуміння. Термін “фрейм” використовується в даному випадку як родове поняття – загальний термін для позначення різних типів структур: фреймів, схем, сценаріїв [6:56]. Фразеологічні та лексичні одиниці, які номінують концепт “шлях” у вигляді чотирьох субфреймів, об’єднуються загальною фреймовою моделлю – атрибутивний субфрейм, субстантивний субфрейм (предметний), акціональний субфрейм статичного руху та акціональний субфрейм динамічного руху. Кожна

з представлених ситуацій моделюється на основі субфреймів, які мають свої модифікації. У центрі кожного субфрейму лежить лексема, а на її периферії – ментальні кореляти. В межах субфреймів виокремлюються субконцепти та їх профілі, з якими корелює концепт “шлях”. З метою виявлення основних вербалізаторів досліджуваного концепту проведено аналіз словникових дефініцій, що містяться в синонімічних та тлумачних лексикографічних джерелах. В англійській мові це лексеми *road, way, street, avenue, lane, alley, wynd, by-street, back street, passage, arcade, path, mall, grove, walk, parade, esplanade, promenade, boulevard*, проте за основну та найточнішу дефініцію поняття “шлях” було обрано слово **way**, яке найдоцільніше та найточніше може представляти даний концепт. При фреймовому аналізі слова **way** і словосполучення групуються у ряд вузлів (субфреймів), таких як *a method, style, or manner of doing something; a road, track, or path; parts into which something divides or is divided; a person’s occupation or line of business; forward motion or momentum of a ship or boat through water; a sloping structure down which a new ship is launched* в яких реалізується шлях як концепт, перед тим як розгалужитись у слоти. Вищезазначені одиниці репрезентують шлях, рух, напрямок та дистанцію. Якщо ж говорити про фразеологічні властивості концепту “шлях”, то варто зазначити, що серед українських еквівалентів терміну “шлях” в англійській мові серед таких слів як *road, way, route, track, itinerary, path, race* та інші найвдалішим та найбільш вживаним є компонент **way**. Фразеологізми зі словом **way** є поширеними в англійській мові, тому потребують детальнішого аналізу та дослідження. У словнику “Oxford Advanced Learner’s Dictionary” занотовано 13 визначень слова **way** в значенні іменника: 1) шлях, дорога, 2) сторона, бік; напрям,; 3) віддаль, певна дистанція; 4) рух вперед, хід; 5) метод, засіб, спосіб дії; 6) звичай, звичка; 7) спосіб життя; 8) галузь, сфера; 9) стан; хвилювання; 10) відношення 11) стиль, манера; 12) простір, ділянка, 13) певний аспект якогось явища. У поєднанні з прийменником слово **way** виконує функцію прислівника (наприклад, *way ahead, way above*). Щодо ФО, вміщених у словник “Oxford Advanced Learner’s Dictionary”, то їх кількість налічує 66 ідіом [9:1665]. Словник “Longman Dictionary of Contemporary English” налічує понад 50 ФО з компонентом **way** [8:1742]. У словнику фразеологізмів “Chamber’s Dictionary of Idioms” нараховується 42 фразеологізми [7:456]. “Oxford Dictionary of English Idioms” подає 73 фразеологізми зі словом **way** [10:673]. Якщо оцінити за-

гальну кількість ФО, що вживаються зі словом **way**, то їх кількість становить понад 100 одиниць. З огляду на багатий фактологічний матеріал, про що свідчать вищеперелічені джерела, опис цих фразеологізмів пов'язаний з характеристикою багатьох значень. Таким чином, можна зробити висновок, що когнітивна наука розглядає функціонування концепту “шлях” у фразеології та лінгвістиці як невід’ємну складову розумової діяльності людини. Крім того, ШЛЯХ посідає центральне місце в архетиповій моделі світу (сукупності уявлень людини про світ та про саму себе). Архетипова модель світу втілюється у мові у вигляді частини когнітивної системи, через яку реалізується доступ до структур свідомості людини, що відповідно уможливує репрезентацію та аналіз поняття ШЛЯХ за допомогою низки когнітивних моделей – концепту, фрейму та фразеологічних одиниць.

Література:

1. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика: Курс лекций по английской филологии. – Тамбов: ТГУ, 2000. – 123 с.
2. Валюкевич Т.В. Лингвистический статус концепта Внешность // Вісник Харківського національного університету. Комунікативні та когнітивні проблеми дискурсу. – № 537. – 2001. – С. 159-165.
3. Дейк Т.А ван. Фреймы знаний и понимания речевых актов // Язык. Познание. Коммуникация. – М.: Прогресс, 1989. – С. 12-40.
4. Жаботинская С. А. Когнитивная лингвистика: принципы концептуального моделирования // Лінгвістичні студії. – Черкаси: Сіач, 1997. – Вип. II.-С.11
5. Кубрякова Е.С., Демьянков В.З., Панкрац Ю.Г., Лузина Л.Г. Краткий словарь когнитивных терминов. – М.: МГУ, 1996. – 245 с.
6. Минский М. Структура для представления знаний // Психология машинного зрения. – М.: Мир, 1978. – С. 249-338.
7. Chambers Dictionary of Idioms: English-Ukrainian semibilingual. – K.: Все уuito, 2002. – 475с.
8. Cowie A.P., Mackin R., McCaig I.R. Oxford Dictionary of English Idioms. – Oxford: Oxford University Press, 1996. – 685p.
9. Hornby A.S. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. – Oxford: Oxford University Press, 2005.– 1716p.
10. Quirk R. Longman Dictionary of Contemporary English. – London: Pearson Longman, 2006. – 1950p.